

Les continuades excavacions arqueològiques al subsòl mataroní han permès de documentar múltiples restes de la ciutat romana d'*Iluro*. L'examen i la síntesi de les troballes fan possible de plantejar una primera aproximació sobre la realitat urbana de l'antiga ciutat.

UNA APROXIMACIÓ AL CONEIXEMENT DE LA CIUTAT ROMANA D'*ILURO* (MATARÓ)

INTRODUCCIÓ.

Intentar de fer una síntesi de la particular història de la ciutat romana d'*Iluro*, és certament una empresa feixuga. I més si tenim en compte que s'ha de fer bàsicament a partir d'unes restes arqueològiques molt malmeses i que sovint són de difícil interpretació. És per aquesta raó que a l'hora d'escriure aquestes ratlles no pretenc de realitzar cap estudi arqueològic aprofundit ni repetir aquella informació que més o menys tothom coneix. Aquest petit estat de la qüestió no pretén ser res més que unes reflexions en veu alta, que permeten la possibilitat de plantejar algunes incògnites que penso que resten a hores d'ara sense resposta.

Com qualsevol treball basat en la disciplina arqueològica, primer caldria fer una exposició exhaustiva de la documentació i després fer-ne una interpretació. El primer pas, el penso defugir perquè ha estat àmpliament exposat per diversos investigadors en altres treballs, per la qual cosa només realitzaré una valoració global del que jo entenc o m'imagino que devia ser la ciutat romana d'*Iluro*, i que forçosament no ha de coincidir amb l'opinió d'altres estudiosos del tema.

EL MARC NATURAL: EL PAISATGE.

L'estudi d'un assentament humà no pot separar-se de les característiques del territori que l'acull, i més a l'antiguitat. És per això que val la pena d'analitzar quin era el paisatge que em-

marcava la ciutat romana d'*Iluro* i el seu territori, l'actual comarca del Maresme. En l'antiguitat, aquest territori formava part d'un altre de més ampli conegut com la Laietània.

El Maresme és, i era, una comarca amb una façana marítima formada per una llenca de terra estreta, allargassada i planera, protegida per una franja de muntanyes de poca elevació, amb totes les característiques pròpies del seu emplaçament medi-terrani. Les característiques del seu paisatge han estat determinades per factors climàtics, geològics, de vegetació i, sobretot, per la incidència de l'home, que des de l'antiguitat ha transformat el medi per explotar els recursos naturals que aquest li oferia.

El paisatge orogràfic, el configuren la muntanya i la plana. El relleu muntanyós de la Serralada Litoral, paral·lela a la costa, està format per suaus turons que no superen els 759 m. Els llocs de menys altura varen ser aprofitats per l'home, des d'antic, per obrir les vies de comunicació vers la plana de l'interior. Pel coll de Parpers, de 295 m d'alçada, els romans van fer passar la via anomenada Sèrgia.

L'andana litoral, entre les muntanyes i el mar, s'endinsa per les valls dels rius i les rieres. Els materials que la formen són al·luvions, aportacions torrencials i arrossegalls marins, que farcién les zones de conreu, protegien els horts de

Carrer de Sant Cristòfor 12 (can Puig/can Fullercas). Any 1989.
Detall del *cardo maximus* d'Iluro.

les rierades, i reforçaven els marges del curs baix de les rieres. En aquesta plana es van assentar la majoria dels establiments romans dedicats a l'explotació agrària, amb un sòl especialment fèrtil i ric en recursos hídrics subterranis. Algunes àrees puntuals, properes a la línia de la costa, devien ser ocupades per aigua-molls, zona poc propícia per a viure però important per a l'obtenció de recursos.

La línia marítima sembla que ha retrocedit amb el temps, tot sofrint oscil·lacions. En l'antiguitat sembla que, igual que ara, era poc accidentada, sense ports naturals. No s'ha documentat cap port d'època antiga. Les mercaderies que arribaven per mar es desembarcaven en determinats punts coneguts com a ancoratges.

En l'actualitat, exceptuant la Tordera, els cursos d'aigua del Maresme són rieres de curt recorregut i direcció NO-SO, essent les més importants la d'Argentona, la d'Arenys i la de Vallalta. La majoria només porten aigua quan plou, però és possible que en l'antiguitat algunes en portessin bona part de l'any, nodrides per fonts i deus. Les petites valls obertes per aquestes rieres configuraven un paisatge idoni per a l'establiment humà.

El conreu d'aquestes terres era afavorit per un clima típicament mediterrani, ja que la Serralada Litoral les protegia dels vents del nord, mentre que la proximitat del mar regulava les temperatures, amb un grau d'humiditat molt elevat. El règim de pluges devia ser irregular, com ara, concentrant-se les precipitacions a la primavera i tardor, amb una llarga sequera a l'estiu, només interrompuda per tempestes aïllades. En acabar l'estiu, es produïen pluges més intenses que, en ocasions, podien ser perjudicials.

L'exuberància agrícola del territori no s'entén sense una aportació d'aigua important, que no provenia de les rieres, sinó de la capa freàtica, especialment abundant en el curs final de les rieres. Els sediments que es troben sobre la base granítica, impermeable, actuen com una esponja que recull l'aigua de pluja. Aquest aquífer ha estat explotat des d'antic per mitjà de pous i mines.

La vegetació autòctona estava determinada per les condicions del sòl i del clima, que comportaven el predomini d'espècies de fulla perenne que vivien amb poca aigua. En les obagues i en el fons de les valls es trobaven arbres de ribera, com ara salzes, pollancre, oms i verns. A les zones més humides, en els sectors occidental i septentrional, predominaven els boscos de roures, alzines i castanyers, amb un sotabosc de marfull, arboç, bruc, llentiscle, etc.

La fauna pròpia era de transició entre la pirinenca i la de les brolles i garrigues, típicament mediterrània. Les espècies més comunes eren esquirols, conills de bosc, llebres, guineus i porcs senglars. Els ocells més característics eren els de bosc i alguns rapinyaires, com ara el falcó i el mussol.

La fauna pròpia era de transició entre la pirinenca i la de les brolles i garrigues, típicament mediterrània. Les espècies més comunes eren esquirols, conills de bosc, llebres, guineus i porcs senglars. Els ocells més característics eren els de bosc i alguns rapinyaires, com ara el falcó i el mussol.

A grans trets, aquest devia ser el paisatge del territori de la ciutat d'Iluro.

LA INVESTIGACIÓ ARQUEOLÒGICA A MATARÓ.

La identificació de l'actual ciutat de Mataró amb l'antic municipi romà d'Iluro i el seu coneixement, es basa en la informació que ens proporcionen tres tipus de fonts documentals, les epigràfiques, els autors clàssics i les arqueològiques.

Entre les fonts epigràfiques destaca la troballa casual a La Riera, l'any 1814, d'una làpida dedicada a *LVCIVS MARCIVS OPTATVS*, important personatge romà que havia ocupat el càrrec de primer *duumvir quinquenal* d'Iluro (CIL 4616). Aquesta és l'única mostra epigràfica trobada fins al moment on apareix escrit el topònim *Iluro*.

Poca és la informació que ens proporcionen els autors clàssics, ja que només de forma breu fan alguna referència sobre *Iluro* Plini el Vell (*Naturalis Historia*, Lib. III, 21 i 229), Pomponi Mela (*Chorografia*, Lib. II, 90) i Ptolomeu (*Nomenclator*, Lib. II, 6, 19).

L'arqueologia està proporcionant una major quantitat d'informació, en posar al descobert les restes d'una petita ciutat romana on avui s'alça el nucli antic de Mataró.

La tradició de l'estudi del passat romà de Mataró arrenca del segle passat, quan alguns erudits i estudiosos van tenir curiositat i cura de recollir i referenciar de forma més o menys sistemàtica algunes de les troballes que, de forma casual, aparegueren. Hi ha, però, uns precedents que cal comentar.

La primera notícia de la troballa de restes romanes a Mataró està referenciada l'any 1586 quan el notari mataroní Joan Cortès transcriu fidelment les inscripcions de dues de les ares del temple romà d'*Iluro*, descobertes molt probablement, com diu Marià Ribàs i Bertran, durant les obres de construcció de set noves capelles a Santa Maria, autoritzades l'any 1579 pel bisbe de Barcelona (Ribàs 1994). Uns anys després, el 1599, Gabriel Morera, també notari de Mataró, informa de l'existència, prop de l'indret conegut com la Torre dels Encantats, a Arenys de Mar, d'una pedra amb una inscripció en llatí, un mil·liari.

Durant el segle XVII, coincidint amb el ràpid desenvolupament urbanístic de la ciutat, diversos autors es referiren a Mataró i el seu passat romà. Pere de Marca en la seva obra *La Marca Hispànica* donà a conèixer per primera vegada una sèrie d'objectes d'època romana trobats a Mataró, entre els quals destaquen tres pedestals de marbre trobats prop del temple parroquial, dedicats pels sevirs augustals a Silvà, Juno i Minerva.

Baltasar Pi, l'any 1737, en l'obra *Breu resum de l'antiguitat y noblessa de la ciutat de Mataró* informa de noves troballes, mosaics, monedes, conduccions subterrànies, etc. Anys després, Francisco de Zamora, en el *Diario de los viajes hechos en Cataluña* descriu la troballa d'un quart pedestal dedicat pels sevirs augustals al Bon Succés i esmenta altres restes romanes de Mataró i rodalies.

A finals del XVIII, o a començaments del XIX, sembla que es van realitzar les primeres excavacions amb la finalitat de recuperar objectes antics. L'any 1814 es produí a La Riera la troballa fortuïta de la làpida romana on figura escrit el nom del municipi romà d'*Iluro*. L'any 1832, César Bermúdez realitzà una descripció de materials romans al *Sumario de las antigüedades romanas que hay en España*.

En pocs anys van aparèixer diverses obres que tractaven de resumir la història de la ciutat de Mataró, en les quals es feia palesa la polèmica sobre la correcta identificació d'*Iluro* amb Mataró. Hi havia autors que la identificaven amb Cabrera de Mar, Palamós, Setellsis, etc.

Aquesta diversitat de criteris s'acaba en bona part gràcies als treballs de Josep Maria Pellicer i Pagès, amb qui s'encetà una nova etapa dels estudis històrics mataronins. La seva obra *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro, antigua ciudad de la España tarraconense, región Layetana*, publicada l'any 1877, ha estat considerada com el primer treball historiogràfic modern de la comarca del Maresme i, en especial, de Mataró. L'autor associà definitivament el jaciment d'*Iluro* a Mataró, tancant la polèmica oberta anys abans.

Durant les dues darreres dècades del segle XIX va anar creixent l'interès pel passat de la ciutat, la qual cosa va propiciar la primera exposició dels materials arqueològics de la ciutat romana, i també la creació de l'*Associació històrico-arqueològica mataronesa* i la fundació, l'any 1894, del Museu Municipal de Mataró, on es van dipositar les troballes i el fons documental i bibliogràfic recollits fins aleshores.

De finals del segle XIX i de principis del XX són els treballs de Francesc Carreras

Carrer de Sant Francesc d'Assís 19.
Any 1993.
Detall de la claveguera d'un *cardine*
de la ciutat romana.

i Candi i de Josep Puig i Cadafalch. Aquest darrer va publicar el gravat d'un fragment de mosaic romà, donat a conèixer anys abans per Pellicer, procedent del subsòl d'una casa de la plaça Gran. El mosaic fou trobat posteriorment l'any 1981, sota la graneria de can Fradera.

D'aquest període daten les descobertes de la necròpolis ibèrica de can Rodon de l'Hort, a Cabrera de Mar, excavada per J. Rubió de la Serna, i la del poblat ibèric de Burriac, per Lluís Bonet i Garí i Josep Puig i Cadafalch. A aquests investigadors s'afegiren, pocs anys més tard, els arqueòlegs Josep Serra i Ràfols i Marià Ribas i Bertran, amb qui comença una nova i important etapa en la investigació arqueològica local i comarcal.

Amb la publicació l'any 1928 de la *Forma Conventus Tarraconensis I: Baetulo-Blanda*, de Josep Serra i Ràfols, el territori d'*Iluro* començà a ser estudiat metòdicament i per primera vegada se'l posa en relació amb altres assentaments romans.

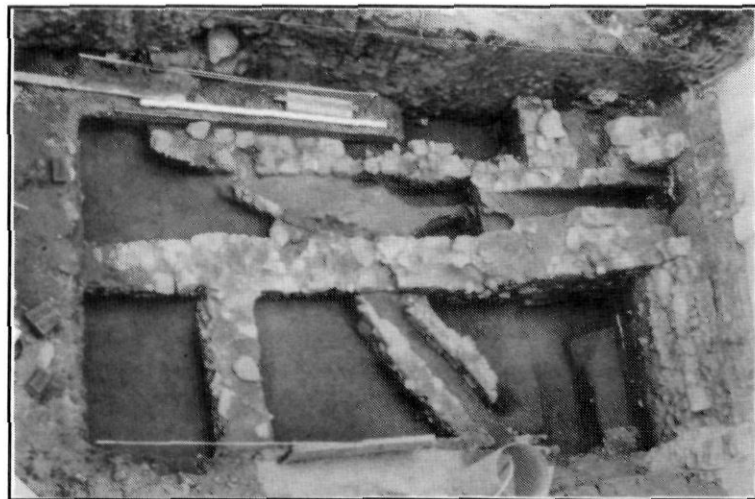
Aquell mateix any es publicà el primer dels treballs arqueològics signats per Marià Ribas, *La topografia ibèrica i romana de la nostra comarca*. Progressivament, aquest investigador capitalitzà l'activitat arqueològica de Mataró i les seves rodalies, primer en solitari i més endavant juntament amb un equip de col·laboradors. Tots ells van possibilitar l'aparició, en els difícils anys de la postguerra, de la revista *Museu*, on es publicaven diversos articles referents a la història de Mataró. Durant aquests anys s'excavà la necròpolis paleocristiana de Santa Maria i el Fossar Xic. Aquesta darrera excavació va permetre d'exhumar nivells d'època romano-republicana i les restes d'unes

urnes que contenien cendres, que interpretaren com a una necròpolis d'incineració. Aquesta troballa va originar una interessant polèmica sobre la data de fundació d'*Iluro*, protagonitzada per Marià Ribas, Jaume Lladó i Josep Serra i Ràfols.

Una fita important per a la història de l'arqueologia local va ser el descobriment, l'any 1961, i la posterior excavació de la vil·la romana de Torre Llauder, perquè va propiciar la creació d'un equip de treball dirigit per Marià Ribas, que va ser l'embrió de la Secció Arqueològica del Museu Municipal de Mataró, constituïda l'any 1970.

Des d'aleshores s'encetà una nova etapa que va permetre de realitzar una important tasca arqueològica en equip. Entre les actuacions més destacades figuren un bon nombre d'excavacions de salvament i l'inici i la regularització de les publicacions periòdiques de la Secció, les *Miscel·lànies Arqueològiques* i la *Carta dels vestigis arqueològics del terme municipal de Mataró*. Després s'editaren la sèrie dels *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Mataró i el Maresme* i la revista *Laietania*. També va ser important la tasca d'incorporar la Carta dels vestigis arqueològics dins del Catàleg del Patrimoni Històric-Artístic que va elaborar l'Ajuntament de Mataró, fet que va suposar que el ric patrimoni arqueològic de la ciutat restés protegit per una legislació especial.

Des de l'any 1982 fins al 1990, el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya es va fer càrrec de les excavacions arqueològiques a la ciutat de Mataró, si bé a partir de l'any 1986 les primeres promocions universitàries d'arqueòlegs mataronins ja es posaren al front de les intervencions d'urgència.

Carrer de Sant Simó 13 (actual Centre d'Acollida Municipal). Any 1988. Panoràmica de l'excavació. En aquesta actuació es documentà la cronologia més antiga del jaciment.

La normalització definitiva de l'activitat arqueològica a Mataró es produí l'any 1990 amb la creació de l'Àrea d'Intervenció Arqueològica de Mataró, fruit d'una entesa entre el Departament d'Urbanisme de l'Ajuntament de Mataró, el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya i el Museu Comarcal del Maresme-Mataró. A més de normalitzar la gestió del jaciment, aquest servei tècnic, adscrit al Museu Comarcal del Maresme-Mataró, ha permès encarar el seu estudi i difusió d'una forma continuada i rigorosa.

Carrer d'en Palau 32-34 (can Palauet). Any 1994.
Detall d'una estança d'ús industrial pavimentada amb teules invertides.

EL CONTEXT HISTÒRIC.

Abans d'iniciar l'anàlisi de la ciutat romana, cal fer una reflexió del perquè de l'interès romà de construir la ciutat justament en aquest indret. En aquest sentit, cada cop és més clar que l'inici d'aquest procés històric està estretament lligat a les característiques de la comunitat ibèrica que habitava la vall de Cabrera de Mar, bàsicament a la ciutat ibèrica situada a la muntanya de Burriac.

Recents estudis demostren que, des de mitjan segle IV a.C., la vall de Cabrera de Mar esdevingué uns dels nuclis més importants dels ibers laietans (Pujol 1991; Zamora, Guitart, García 1991; García, Zamora 1993). Des d'aquest indret, s'organitzà i controlà un ampli territori i es centralitzà una important activitat econòmica, comercial i religiosa per part de determinats grups de poder que fixaren la seva residència a Burriac. Aquest esquema social i territorial, fortament jerarquitzat, perdurà fins a finals del segle III a.C., quan esclatà la Segona Guerra Púnica (García, Zamora 1993).

Un cop finalitzada la confrontació bèl·lica entre cartaginesos i romans, els ibers de la Laietània passaren a formar part de l'òrbita dels vencedors, els romans. Les fonts clàssiques no fan referència directa a la conquesta, ni a l'inici de la romanització d'aquest territori, però l'arqueologia ha permès de constatar una influència romana cada vegada més creixent en alguns nuclis ibèrics, sense fer-se evident un trencament violent que indiqui l'enfrontament entre ambdues cultures, tal i com va ocórrer en altres àrees del país.

L'establiment de la ciutat romana d'*Iluro*, cal entendre'l dins d'un complex procés de romanització. La ciutat prengué el relleu com a centre organitzador del territori que fins llavors s'havia centralitzat a Burriac, en un moment en què en el camp es produïen importants canvis, bàsicament l'inici de la substitució dels assentaments rurals ibèrics de la plana per les *villae*.

L'inici de l'organització romana del territori no és un aspecte històric totalment resolt. Cap a mitjan segle II a.C. sembla que s'inicià una reor-

ganització del territori, i que s'ocuparen àrees planes fins llavors no utilitzades de forma sistemàtica. El fenomen, protagonitzat per la comunitat ibèrica, es produí, molt possiblement, impulsat pels romans, que introduïren uns nous patrons d'assentament i importants canvis en l'explotació del territori. Segons alguns investigadors (Guitart 1993, Prevosti 1981, Clariana 1994) aquest assaig romà cristal·litzà cap a finals del segle II, o a inicis del segle I a.C., quan es produí la definitiva implantació dels sistema de *villae* i la fundació de les ciutats de *Baetulo* i *Iluro*. Recentment, però, s'han obert noves vies de recerca (Pujol, García 1994; Olesti 1993) que inclouen la informació obtinguda en les nombroses excavacions arqueològiques realitzades en els darrers anys. De l'anàlisi d'aquestes noves dades es desprèn que l'establiment definitiu del sistema romà d'explotació del territori mitjançant *villae* s'inicià a partir de mitjan segle I a.C. i es consolidà definitivament durant el regnat d'August, fet que cal relacionar amb la potenciació del conreu de la vinya i l'inici de la producció massiva del vi laietà. La creació dels nous centres urbans és un element més de tot aquest procés de romanització del territori. El cas concret de la fundació d'*Iluro*, a més, ha de relacionar-se amb la fi de l'*oppidum* de Burriac, cap a mitjan segle I a.C., que havia estat el centre romanitzador del territori des dels moments inicials de la presència romana.

LA CIUTAT D'ILURO.

EL TERRITORIUM.

La costa de llevant catalana entre el riu Besòs i l'actual municipi d'Arenys de Mar, fou un territori molt poblat en època romana. Aquest territori, travessat per la Via Augusta, era molt fèrtil i estava

especialment dedicat al conreu de la vinya. Les vil·les i altres assentaments rurals eren els nuclis d'exploració agrícola que configuraven el *territorium* dels dos centres urbans d'aquesta zona, *Baetulo* i *Iluro*.

El nucli urbà i les vil·les constituïen una unitat interdependent que ocupava una àrea més o menys àmplia. Aquest era el concepte romà de ciutat. Les ciutats foren els centres administratius del territori, des d'on es realitzaven les transaccions comercials, es centralitzaven els aspectes religiosos i culturals, i, possiblement, on residien els funcionaris i determinats grups de població. En un primer moment, la major part de la població devia ser d'origen ibèric, en convivència amb una minoria d'origen italià.

Sota l'actual ciutat de Mataró, a part d'haver-hi les restes de la ciutat d'*Iluro*, n'hi ha d'altres que corresponen a algunes vil·les suburbanes del seu territori. Els límits d'aquest territori sembla ser que estaven determinats per accidents geogràfics naturals; al nord, la Serralada Litoral; al sud, l'esperó del turó de Montgat i al sud, la façana litoral. El límit septentrional és el de més difícil precisió. Hi ha, però, una dada històrica proporcionada per J.M. Pons i Guri que pot ajudar a situar-lo. Des dels primers temps de la reconquesta carolíngia, el límit del bisbat de Girona arriba fins a Arenys. Generalment, les línies divisòries eclesiàstiques d'aquella època corresponen a la pervivència de l'antiga organització administrativa romana. De manera que és molt possible que el territori d'*Iluro* arribés fins a l'actual municipi d'Arenys de Mar.

Durant les èpoques tardo-republicana i alto-imperial, la ciutat i el camp formaven part d'una mateixa estructura organitzativa. A partir del segle III d.C., aquesta unitat es trencà en canviar substancialment l'esquema estructural socio-econòmic del món romà. Una sèrie de canvis profunds generalitzats provocaren la marxa de molts habitants de les ciutats cap al camp, on un sistema d'auto-suficiència econòmica començà a provocar un cert declivi de les ciutats. Aquest fet, documentat arqueològicament en el jaciment d'*Iluro*, no significà, però, l'abandonament de la ciutat.

LA TOPOGRAFIA.

Iluro fou una petita ciutat provincial que no ocupava més de sis hectàrees, la qual cosa la convertia possiblement en la ciutat romana d'extensió més reduïda del territori català. La topografia de

la ciutat romana actualment està emmascarada per l'urbanisme de la ciutat moderna. Els seus límits aproximats, els hem de situar entre els actuals carrers de Bonaire i de Barcelona i entre el Rieró i la meitat de la plaça de l'Ajuntament (en la línia on estan situats els edificis del Museu Comarcal del Maresme-Mataró i de la Caixa d'Estalvis Laietana).

La situació de la ciutat, construïda sobre un petit turó d'uns trenta metres d'alçada respecte al mar, al bell mig de la plana litoral, li degué conferir un efecte gairebé escenogràfic, força imponent des de qualsevol punt de la zona de marina o, sobretot, des del mar, i a més li proporcionava un relatiu valor estratègic i de control en el territori més proper.

En funció de la topografia de l'emplaçament, és molt probable que en alguns punts l'urbanisme de la ciutat s'hagués d'adaptar al terreny mitjançant petits aterraments, sobretot en el punt més alt, als voltants de l'actual basílica de Santa Maria, on possiblement hi havia el *forum* i s'aixecava el temple. Si descomptem la superfície ocupada pels espais i els edificis públics, l'àrea residencial devia ser molt reduïda, i possiblement estava reservada als funcionaris públics municipals, a l'aristocràcia i la burgesia locals, i als ciutadans relacionats amb els serveis, el comerç i l'artesania.

La topografia antiga ha quedat fossilitzada en l'actual traçat d'alguns carrers, que encara conserven en el nom la característica física del seu desnivell, baixada de les Escaletes, baixada d'en Feliu, baixada de les Figueretes, baixada de les Espenyas, etc.

L'URBANISME.

La investigació del jaciment d'*Iluro* és un bon exemple d'allò que es coneix com arqueologia urbana, amb tots els problemes que això comporta. Quasi bé tots els vestigis arqueològics coneguts fins al moment de la ciutat d'*Iluro* s'han exhumat com a conseqüència d'actuacions urbanístiques o de noves construccions, tant a la via pública, com en espais de propietat particular o municipal. Mai no ha existit un projecte de recerca que pogués condicionar o escollir els llocs a excavar.

Com a contrapartida a aquestes dificultats, Mataró, des del segle passat, ha comptat amb estudiosos que han tingut cura de recollir i referenciar qualsevol troballa. Aquestes dades i les proporcionades per les

actuacions arqueològiques d'urgència, sobretot de l'última dècada, han fet possible l'elaboració d'un plànol de situació de les restes romanes, eina indispensable per a l'estudi del jaciment. Així, recentment, s'ha pogut confeccionar una hipòtesi urbanística d'*Iluro*, la qual representa un punt de partida per a la futura investigació del jaciment.

El repàs dels resultats d'antigues excavacions i les dades aportades per les actuacions més recents permeten d'assegurar que, a grans trets, excepte alguna pervivència molt puntual, l'estructura de l'actual nucli històric de Mataró no segueix la xarxa urbana de l'antiga ciutat romana.

La muralla.

L'existència d'un circuit de muralles que tancava la ciutat romana s'ha d'admetre per les notícies històriques que proporcionen les fonts literàries i l'epigrafia. Els autors romans referenciaren *Iluro* com una de les *parva oppida* de la costa, és a dir, una petita fortificació. D'altra banda, la troballa d'un fragment de làpida, actualment desaparegut, confirma les dades històriques que fan referència a la construcció o reparació de la muralla.

Quant a l'arqueologia, les notícies referents a la troballa de diversos suposats trams de la muralla romana es remunten al segle passat. Des d'aleshores i fins al moment, en diferents actuacions, la majoria fortuïtes i en cap cas ben documentades, la troballa de murs de grans dimensions en diversos indrets del nucli antic ha estat interpretada per alguns autors com a panys de la muralla romana. Malauradament, d'aquestes notícies només es conserva el testimoni de les persones que van poder veure les restes, avui destruïdes o tapades. En cap cas s'ha conservat documentació gràfica. Així doncs, l'escassa fiabilitat d'aquestes notícies fa difícil la seva interpretació.

La documentació disponible que fa referència al límit oest de la ciutat permet suposar que la muralla tenia un traçat paral·lel a l'actual carrer de La Riera, aproximadament per sota dels edificis del Museu Comarcal del Maresme-Mataró, la Caixa d'Estalvis Laietana, el pati del col·legi del Cor de Maria, etc. Segons les descripcions coincidents de les persones que foren testimonis oculars de la destrucció d'algun tram de les restes de la suposada muralla, la tècnica constructiva amb la qual es construï el potent mur era força acurada, amb un sòcol format per grans carreus d'obra poligonal, possiblement d'*opus quadratum*.

Quan l'any 1980 es construï l'actual edifici central de la Caixa d'Estalvis Laietana, al carrer d'en Palau, núms. 18-20, sembla que aparegueren uns murs molt gruixuts, fets amb grans carreus, ben treballats, que foren vistos i interpretats com a muralla per Marià Ribas (Ribas 1981) i altres estudiosos locals. Malauradament, els promotors de l'obra no permeteren de documentar acuradament les restes abans de destruir-les, amb la qual cosa es perdé l'ocasió més clara fins al moment de poder documentar un tram de la muralla d'*Iluro*.

A l'antiga plaça de Pius XII, avui integrada a la de l'Ajuntament, en unes obres realitzades l'any 1962 es van exhumar, entre d'altres restes romanes, un bon nombre de pedres de gran mida, algunes de més d'1 m de llargada. L'any 1984 una llarga intervenció arqueològica d'urgència a la plaça de l'Ajuntament documentà la inexistència de la muralla en aquest sector, possiblement perquè les continuades remodelacions urbanístiques ja l'havien destruïda. Tanmateix, es trobaren alguns carreus de gran mides, així com un abocador de deixalles i runa que cal interpretar que podia estar situat immediatament fora de la muralla.

Fins al moment, el traçat nord de la muralla no s'ha pogut documentar. Les prospeccions realitzades l'any 1988 en el solar del carrer Bonaire, núms. 8-10, no van proporcionar restes arqueològiques. El mateix resultat s'obtingué en l'excavació efectuada al carrer de sant Francesc d'Assís núm. 9, la qual cosa pot interpretar-se de dues maneres, o bé aquest sector ja era fora dels límits de la ciutat romana, o bé posteriors remodelacions urbanístiques haurien destruït les restes romanes.

Marià Ribas situava el límit meridional del nucli romà just on començava el desnivell de la baixada de les Escaletes, on els anys 1963 i 1975 (concretament a la plaça de la Peixateria, cantonada carrer de Sant Cristòfor) es localitzaren una sèrie de murs possiblement d'època moderna. El gruix d'una de les parets, de dos metres d'amplada, fou interpretat posteriorment com un pany de la muralla. Altres investigadors, F. Gusi (Gusi 1976) i els autors de la Carta dels Vestigis Arqueològics de Mataró i la seva Àrea (SAMM 1977), situaven la muralla al carrer de Barcelona.

La troballa, l'any 1990, al carrer de Barcelona núms. 55-57 (can Castany) d'un nou tram de la claveguera del *cardo maximus* relacionada amb una potent fonamentació, ha proporcionat noves i importants dades sobre el tema (García et

alii 1993). En aquest cas, i a diferència dels altres llocs on s'havia documentat, el tram de claveguera estava construït amb la tècnica de l'*opus quadratum*, la qual cosa dóna peu a pensar que aquest tram havia de suportar al seu damunt un gran pes. A més, aquest tram de claveguera coincidia exactament amb una fonamentació feta amb encofrat amb abundants pedres de diferents mides i morter de calç. Claveguera i fonamentació foren construïdes al mateix temps, i s'han interpretat com a restes d'alguna construcció relacionada amb el sistema defensiu de la ciutat, o bé una torre, o bé una porta de la muralla. Un altre fet a tenir en compte és que aquests elements separaven restes arqueològiques de característiques diferents, d'una banda estructures domèstiques, pròpies d'una ciutat, i de l'altra el potent farciment d'anivellament que anys abans s'havia trobat a la plaça de la Peixateria, fora ja de la ciutat. És a dir, la fonamentació sostenia una estructura que delimitava el nucli urbà.

El traçat est també està molt mal documentat. L'excavació de l'any 1989 a la baixada de les Espenyas núm. 7, al límit de la ciutat romana, no va proporcionar cap resta de la muralla. En aquest sector és possible que la muralla del segle XVI es construís al mateix lloc que la romana.

L'anàlisi minuciosa i crítica de tots aquests testimonis fa ser molt prudent a l'hora de traçar els límits d'*Iluro*. Tantmateix, la topografia del turó i les evidències arqueològiques, ja siguin positives o negatives, permeten la formulació d'una hipòtesi de treball, tot i tenint en compte la manca de dades definitives.

El *forum*.

Fins a l'any 1982 es pensava que les restes del *forum* d'*Iluro* estaven situades sota de la plaça Gran de Mataró, per raons topogràfiques i per associació amb un espai públic actual (SAMM 1977). Les excavacions realitzades en aquest indret l'any 1982 obligaren a desestimar aquesta hipòtesi, en posar-se al descobert part de la planta d'una *domus* de finals del segle I a.C. Actualment hom situa hipotèticament aquest espai públic romà en la zona de l'actual església de Santa Maria i voltants, encara que no poden establir-se els límits concrets.

Al Fossar Xic aparegueren unes ares honorífiques descrites l'any 1688 per Pere de Marca, les quals sembla que foren reutilitzades en època medieval. Aquesta troballa és perfectament associable al *forum* de la ciutat romana.

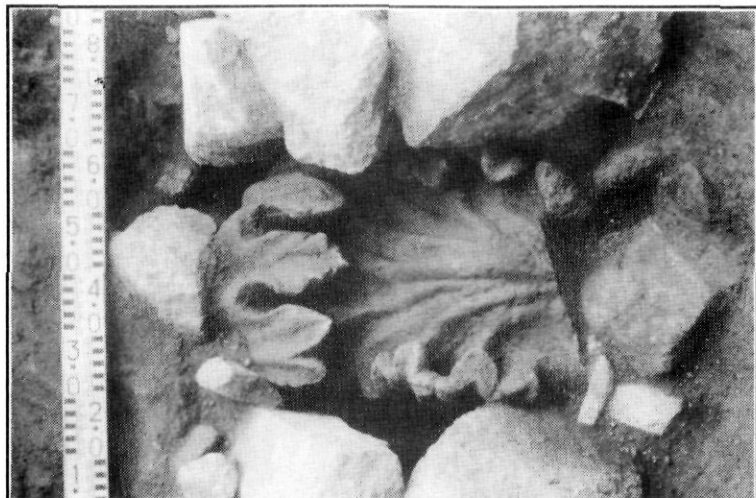
Les excavacions efectuades els anys 1982 al Carreró núm. 45 (can Ximenes) i 1989 al Carreró núm. 47 posaren al descobert la fonamentació d'una estructura de petites dimensions, i de forma rectangular, amb una estructura absidial a cada costat, de manera que la zona interior quedava compartimentada en tres espais. A la part frontal es conservaven els basaments de 4 columnes i un empedrat. Per sota de l'estructura discorria una claveguera que, per les seves característiques i mides, havia de correspondre a un carrer. Si bé en un primer moment es va interpretar com un petit temple (Clariana 1984), posteriorment s'ha identificat com la fonamentació d'una font pública o d'un nimfeu situada en un dels extrems del *forum*, convergent amb el *cardo maximus* de la ciutat (García *et alii* 1993; Cerdà *et alii* 1995). Els materials associats a l'estructura proporcionen una cronologia àmplia de construcció de mitjans/segona meitat del segle I a.C.

Segons alguns investigadors, les excavacions realitzades durant els anys 1989, 1990 i 1993 en aquest sector de Mataró (Sant Francesc d'Assís núms. 22 i 19 i Carreró núm. 47) han proporcionat altres indicis que permeten de refermar la hipòtesi que aquest espai públic de la ciutat romana era situat sota i als voltants de l'actual basílica de Santa Maria (García *et alii* 1993).

Pel que fa al temple (o temples), que havia d'estar ubicat al *forum*, tradicionalment s'ha suposat que era situat on actualment s'aixeca la basílica de Santa Maria, al punt més alt del turó. En el decurs de les obres efectuades l'any 1961 a l'interior de l'església parroquial, es documentà un mur d'1,50 metres d'amplada, que va ser interpretat per Marià Ribas com a part del *podium* del temple romà. En aquest indret ja s'havien trobat les quatre ares epigràfades dedicades als déus tutelars de la ciutat.

Les termes.

El sector on hi havia les edificacions de can Xammar ha estat objecte de repetides actuacions arqueològiques. Així les campanyes d'excavació dels anys 1969, 1972, 1987 i 1994 han posat al descobert la planta d'un edifici que alguns investigadors han interpretat com les restes de les termes públiques de la ciutat (Gusi 1976) (AAVV 1990). L'any 1969 es realitzà la troballa més espectacular, consistent en diverses cambres, tres de les quals pavimentades amb mosaics, restes de dues piscines i diverses conduccions d'aigües i desguassos. Si bé sembla que aquest conjunt ha d'associar-se a unes termes, no és tan clara la

Carrer de Sant Cristòfor 12 (can Puig/can Fulleraes). Any 1989.
Trobada d'una acrótera d'arenisca d'època augustea reutilitzada en la reparació de la claveguera del carrer a finals del segle III d.C.

seva identificació com a banys d'ús públic, perquè també poden interpretar-se com a banys privats pertanyents a una sumptuosa *domus*. De qualsevol manera, una altra prova de la seva importància fou la troballa de diversos carreus de pedra, fragments de cornises motllurades i muntants i llindes de gran mida, així com també fragments de marbre procedents de paviments i d'aplacats de parets, i fragments d'*opus signinum* i d'estucs amb restes de policromia. Bona part d'aquestes restes arqueològiques foren destruïdes l'any 1969.

La realització d'uns rebaixos l'any 1972 a la baixada de les Espenyas, va permetre de documentar dues grans clavegueres que procedien de l'edifici romà de can Xammar i es dirigien cap al Rierot. També es trobaren tres dipòsits, fets cada un amb un sol bloc de pedra, possiblement també relacionats amb tota la infraestructura hidràulica d'aquest complex termal. Aprofitant les obres, es realitzaren alguns sondejos que, a més de proporcionar importants dades cronològiques, permeteren de descobrir noves estructures. Les restes excavades a la cantonada del carrer de la Palma amb la baixada de les Espenyas cal també relacionar-les amb aquest edifici.

L'any 1987 s'excavà de nou el sector i es descobriren unes dependències subterrànies de difícil interpretació (AAVV 1992). Si bé l'actuació arqueològica de l'any 1994 no proporcionà noves restes constructives, fou molt útil per poder situar exactament les restes aparegudes en campanyes anteriors, així com també per revisar la cronologia.

Els carrers.

L'antiga xarxa de carrers de la ciutat romana no ha quedat fossilitzada en els carrers la ciutat moderna. La ciutat romana tenia dos carrers principals que la travessaven, de nord a sud el *cardo maximus* i d'est a oest el *decumanus maximus*. Paral·lels als carrers principals, hi havia tota una sèrie de carrers secundaris, els creuaments dels quals delimitaven uns espais destinats a ser construïts, les *insulae*.

Fins al moment no s'ha localitzat cap tram del *decumanus maximus* d'Iluro. Hi ha, però, certs indicis, bàsicament topogràfics, que permeten de situar-lo en l'eix format pels actuals carrers de Sant Josep i baixada d'en Feliu; per tant, travessaria La Riera, passaria per sota de les edificacions situades a la banda de muntanya del Carreró i enllaçaria amb el carrer de Sant Simó.

La situació i traçat del *cardo maximus* es va descobrir l'any 1982, a l'excavació realitzada al Carreró nùms. 43-45 (can Ximenes), si bé no es va arribar a identificar com a tal fins a l'excavació del carrer d'en Pujol, de l'any 1987, en associar les estructures aparegudes en ambdós indrets.

La reurbanització del carrer d'en Pujol permeté d'excavar un tram d'uns trenta metres d'una claveguera romana de grans mides que, per les seves característiques i orientació, es relacionà amb el tram trobat l'any 1982 al Carreró nùms. 43-45. Aquesta claveguera era la que discorria pel bell mig del *cardo maximus* de la ciutat. També es localitzaren tres clavegueres domèstiques secundàries, de mides més reduïdes, que desguassaven a la principal, i una quarta claveguera, que també hi desguassava, però que tenia les mateixes mides i característiques que la principal. Aquesta darrera claveguera corresponia a la d'un carrer perpendicular, un *decumanus*.

L'excavació, però, que ha proporcionat més informació sobre el *cardo maximus* ha estat la del solar situat en el nùm. 12 del carrer de Sant Cristòfor (can Puig-can Fulleraes), en documentar-se un bon tram del carrer romà, així com les façanes i una dependència d'una de les cases romanes que donaven al carrer. S'excavà també la continuació de la claveguera localitzada en El Carreró nùms. 43-45 i carrer d'en Pujol. En aquest sector, a aquesta claveguera principal n'hi desguassaven deu de domèstiques procedents de les

cases. El carrer tenia una amplada d'uns 9,50 metres, sòl de terra trepitjada i compactada, voreres d'uns 2 metres d'amplada, a banda i banda, i claveguera central.

Els treballs d'anivellació del terreny i la primera pavimentació del carrer, així com la xarxa bàsica del clavegueram i les primeres cases que donaven al carrer, daten de mitjan segle I a.C. Al llarg del temps es van produir diverses reparacions i remodelacions, essent importants les d'època d'August i la de finals del segle III o principis del IV d.C., quan per a la reparació s'utilitzaren rics elements arquitectònics (cornises de marbre decorades, acróteres, pedestals, etc.) possiblement provinents d'edificis públics i de monuments funeraris, d'època augústea o Júlia-Clàudia, enderrocats o en desús. La inutilització definitiva de la claveguera principal es va produir poc després, quan aproximadament feia uns cent anys que ja no funcionaven les domèstiques.

De carrers secundaris, només se n'han localitzat petits trams, els suficients, però, per poder proposar una restitució hipotètica de la xarxa viària d'*Iluro* i establir algunes característiques generals de com devien ser. Actualment hi ha documentats més *cardines* que *decumani*, essent ambdós de característiques similars. Eren carrers que amidaven entre 3 i 3,50 metres d'amplada, sense voreres, amb paviments de terra compactada, i amb una claveguera que normalment discorria pel mig del carrer. Els traçats podien no ser perfectament rectes perquè s'emmotllaven al terreny i a les necessitats constructives del moment. Possiblement entre aquests carrers secundaris n'hi havia d'altres més estrets i passatges sense sortida. Una infinitat de clavegueres domèstiques, provinents de les cases contigües, creuaven aquests carrers per desguassar a la claveguera central.

S'han identificat trams de *cardines* a les excavacions efectuades al núm. 19 del carrer de Sant Francesc d'Assís, a la plaça Gran, al Fossar Xic, a la plaça Sant Salvador i a can Xammar. L'únic *decumanus*, identificat fins al moment amb seguretat, és el localitzat al carrer d'en Pujol, si bé possiblement també ho eren les restes trobades al carrer Sant Francesc d'Assís núm. 22 i a la plaça Xica.

Les cases.

La gran majoria d'estructures aparegudes al jaciment pertanyen bàsicament a restes d'edificacions situades en les diferents *insulae* que constituïen la ciutat. Les edificacions, però,

no eren totes iguals, ja que n'hi havia de diferents tipus. Entre les de caire domèstic, les més riques eren les *domus*, grans mansions sumptuoses pertanyents als ciutadans més benestants. Les més freqüents, però, devien ser les cases petites, moltes de les quals tenien incorporades estances dedicades a usos de tipus industrial o d'emmagatzematge. Alguns dels habitatges es devien agrupar en blocs de pisos, de no gaire alçada. Barrejades amb els habitatges hi havia les edificacions dedicades a usos industrials i sobretot comercials, les *tabernae* o botigues. De tots aquests tipus d'edificacions de la romana *Iluro*, s'han trobat abundants restes, entre les quals cal destacar les següents:

- Carrer d'en Pujol. En un punt de localització indeterminat es van exhumar les restes d'un notable edifici amb paviment de marbre.

- Carrer de Santa Maria núm. 20. Josep M. Pellicer descriu la troballa d'un mosaic i d'un pedestal de marbre.

- Carrer de Sant Simó núm. 17 (can Sisternes). Marià Ribas hi descriu l'existència de restes constructives d'una casa romana pavimentada amb un mosaic.

- Plaça de Sant Salvador. Es van documentar parets i paviments pertanyents a diferents cases, tres pous romans i una conducció d'aigües que es dirigia cap a la zona de les termes de can Xammar.

- Plaça del Fossar Xic. Va trobar-se una habitació de 3,50 x 4,50 metres, retallada al sauló, amb parets de pedra, dins d'un context de ceràmica ibèrica i romana.

- Carrer d'en Xammar, sector de can Damià. Es va localitzar un mur de tàpia de 0,90 metres d'amplada i de 12,5 metres de llargada, associat a un context de ceràmica romana i materials de construcció. En les proximitats d'aquest indret es van localitzar quatre fusts de columnes de granit de 60 centímetres de diàmetre, disposats en línia, juntament amb restes de parets, paviments i ceràmica romana.

- Carrer de Beata Maria núm. 3. Van aparèixer restes de construccions romanes amb parets de pedra i paviments d'*opus signinum*, d'entre les quals destaca una estança de 3,20 x 7,10 metres.

- Carrer de la Palma-carrer de la Pau. Es documentaren set parets disposades perpendicularment.

larment a la vorera, una de les quals continuava per sota del carrer de la Pau vers la placeta de Sant Salvador, resseguint-se uns dotze metres de la seva llargada. Aquestes estructures s'han relacionat amb les de can Xammar.

- Recolzada del carrer Beata Maria. Es va localitzar una paret de pedra i calç de 60 centímetres d'amplada i 1,50 metres d'alçada, a la qual s'adossava un paviment d'*opus signinum*.

- Plaça Gran. En aquest indret tradicionalment es localitzava el *forum* de la ciutat romana. La troballa de diverses restes constructives ha demostrat que es tractava d'un dels barris urbans d'època alt imperial, amb cases de cert luxe. Concretament, en el solar de can Guanyabens o can Fradera es van localitzar els mosaics de dos dels àmbits d'una d'aquestes *domus*, separats per una paret. Una de les habitacions s'ha interpretat com un *triclinium*, pavimentat amb un *opus signinum* amb tessel·les blanques, i decorat amb sanefes en forma d'esvàstiques i un parell de dofins. L'altra habitació estava pavimentada amb un mosaic blanc i negre de decoració geomètrica.

En altres indrets de la plaça s'han localitzat les restes del peristil i d'algunes de les habitacions contigües d'una *domus* senyorial de finals d'època republicana o inicis de l'augústea. En origen era una casa organitzada al voltant d'un pati central. Tres bases de columnes separaven el peristil d'un corredor amb un paviment d'*opus signinum* decorat amb tessel·les blanques i negres amb temes vegetals i geomètrics. Aquest corredor era la zona d'accés a tres de les habitacions, amb paviments similars als del corredor.

Aquesta *domus* va ser fortament reformada en l'època flàvia, en la segona meitat del segle I d.C., reconvertint alguns dels sectors residencials en zones d'ús industrial.

- Carrer de Sant Simó núm. 13. Es van localitzar les restes d'un habitatge; un mur relacionat amb un paviment de terra trepitjada, amortitzats cap al 50-40 d.C. En època augústea, i al llarg de l'Alt Imperi, es remodelà el conjunt, essent amortitzat al segle IV d.C., restant aquesta àrea desocupada fins als segles XII-XIII.

- Can Puig/Can Fulleracs (carrer de Sant Cristòfor-Plaça Xica núm. 12). Es van exhumar les façanes de les cases situades als dos costats del *cardo maximus*, i bona part d'un pati d'una de les cases que donaven al carrer.

- Carrer Nou núm. 54. S'han documentat les restes d'un mur, una claveguera, una conducció i un fons de *dolium* pertanyents a un pati d'una casa situada prop del *forum* de la ciutat.

- Plaça de Santa Maria núm. 7. Es va descobrir un *lacus* alt-imperial fet amb paviment de terra cuita, i les restes del sector dedicat a les activitats agrícoles d'un habitatge.

- Carrer de Sant Francesc d'Assís núm. 22. Es van documentar les restes d'un edifici dedicat molt possiblement a algun tipus de producció industrial, destinada a la producció del vi, situat en una zona molt propera al *forum*.

- Plaça de Santa Maria núm. 7. Es localitzen les restes d'un conjunt d'habitacions on es desenvolupaven activitats agrícoles.

- Carrer d'en Pujol núm. 51. Part d'una casa romana amb façana al *cardo maximus* de la ciutat.

- Carrer de Sant Francesc d'Assís núm. 19. Restes d'una casa construïda en època augús-

Plaça de Santa Maria. Any 1990.
Enterrament en fossa simple. Segle IV d.C.

tea que donava a un carrer secundari. En època baix-imperial els seus murs foren parcialment espoliats.

- El Carreró núm. 47. Annexos a les restes del nimfeu aparegut al solar del costat (can Ximenes), es localitzaren restes de diverses *tabernae* que donaven al *cardo maximus* de la ciutat, amortitzades durant l'època flàvia.

- Carrer d'en Pujol núms. 45-47. Es documentà una *taberna* d'època augústea que es sobreposava parcialment a un magatzem de *doliae*, l'estança interior de la botiga tenia dues portes, una d'àmplia que la comunicava amb un porxo que donava al *cardo maximus* i una altra, més petita, a la qual s'accedia mitjançant una petita escala. Sota d'un graó de l'escala es trobà un conjunt de dinou *aurei*, amagats en època de l'emperador Claudi (52 d.C.). En el segle IV d.C. es remodelà l'ús d'aquest espai i es construí un forn a l'entrada de l'estança.

- Carrer de dom Magí de Villalonga núm. 19. Restes d'un àmbit on hi havia un magatzem de *doliae*, amortitzat cap a mitjan segle I a.C.

- Carrer d'en Palau núms. 32-34 (can Palauet). Nombroses restes d'edificacions pertanyents a una *insula* de la ciutat. Les estructures més antigues daten del 50 a.C. De les remodelacions posteriors cal destacar una sala dedicada a un ús industrial, pavimentada amb *tegulae* invertides, datable de mitjan segle II d.C. Es especialment interessant el complex sistema de clavegueram que dis-corria per sota dels edificis. El farciment d'amortització d'una fossa domèstica ha proporcionat la cronologia més moderna documentada fins al moment al jaciment (inicis del segle VI d.C.).

A part de totes aquestes restes, se n'han trobat moltes d'altres que són important testimoni de la vida quotidiana de la ciutat, conduccions d'aigua potable i d'aire calent, dipòsits d'aigua i cisternes, pous, letrines, piscines, etc.

Clavegueres i canalitzacions.

Arreu del jaciment s'han pogut documentar nombrosos trams de clavegueres, la majoria domèstiques, que farcien el subsòl de la ciutat romana. Les clavegueres més antigues, d'època tardo-republicana, es construïren bàsicament amb fragments de *tegulae* unides amb fang, encara que algunes d'elles tenien el sòl fet d'*opus signinum*. En època augústea començaren a construir-se de pedra, o barrejant pedra i *tegulae*, amb morter de

calç. Els sòls eren *tegulae* senceres, sobreposades a manera de graons, per donar pendent a la claveguera. Les darreres clavegueres domèstiques foren construïdes, parets i sòls, amb morter. A finals del segle II d.C. ja no funcionava cap claveguera domèstica, si bé les d'alguns carrers funcionarien fins uns anys més tard. Quant a les clavegueres de carrer cal destacar per la seva estructura les de can Xammar, can Ximenes (amb un sostre d'obra amb volta, construït amb la tècnica d'aproximació de fileres) i can Castany (parets construïdes amb la tècnica de l'*opus quadratum*).

Vies d'accés a la ciutat.

La Via Augusta era l'eix de comunicació més important d'aquesta part de la costa laietana. La troballa d'un miliari a Vilassar de Mar documenta el seu pas per les terres del Maresme. Possiblement, el *decumanus maximus* d'*Iluro* era la prolongació de la Via Augusta dintre de la ciutat. L'antiga via romana seguia l'actual traçat del Camí del Mig, on fa alguns anys es trobà el mausoleu romà bastit en marbre i decorat amb imatges de la Gorgona. Els carres de Sant Benet i de Sant Josep per un costat, i la Baixada d'en Feliu i el carrer de Sant Ramon per l'altre, constituïen l'eix de comunicació de la ciutat amb l'exterior. Una altra via coneguda era l'anomenada Sèrgia, que connectava la costa amb l'interior. D'aquesta via es conserva un tram al coll de Parpers.

Les necròpolis.

La Llei de les Dotze Taules no permetia d'enterrar els difunts dintre dels recintes urbans. Aquesta norma es complí escrupolosament durant els períodes republicà i alto-imperial, si bé s'obvià en l'etapa baix-imperial. Aquesta és una dada important per entendre la problemàtica de les necròpolis d'*Iluro*.

A finals de l'any 1956 i inicis de 1957, Marià Ribas excavà bona part del Fossar Xic. En un sector d'aquesta plaça trobà set vasos ceràmics, de factura grollera, plens de cendres, dipositats en un forats quadrangulars fets en el sòl natural. L'excavador i altres investigadors posteriors interpretaren la troballa com una necròpolis d'incineració (Ribas 1964), i recentment Joan Francesc Clariana apunta la possibilitat que es tracti d'un ritus fundacional de la ciutat (Clariana 1994).

D'entrada, cal rebutjar la teoria que es tractés d'una necròpolis romana d'incineració, perquè la llei no ho permetia. En el període baix-imperial, quan es començà a enterrar dintre de la

ciutat, el ritus d'incineració feia temps que ja no s'usava. Per tant, les possibles interpretacions queden reduïdes a dues. Que es tractés d'una necròpolis d'incineració anterior a la fundació de la ciutat, potser corresponent a l'assentament preexistent a *Iluro*, o que fos conseqüència d'algun tipus de ritus d'època romana, encara que no necessàriament hauria de ser fundacional.

En compliment de la llei i seguint les tradicions romanes de situar els cementiris en les vies d'accés a la ciutat, la necròpolis més antiga d'*Iluro* es situà al voltant de la ciutat i en el principal camí d'accés, el qual connectava amb el *decumanus maximus*. Les restes d'aquesta necròpolis d'època tardo-republicana i alto-imperial, les trobem sovint quan es realitzen obres a La Riera o al carrer de Sant Josep, on s'han documentat enterraments en columbaris, en urnes cineràries, en caixa de plom, dins d'àmfores, en fossa simple i en teules de doble vessant.

A *Iluro*, els primers enterraments dintre de la ciutat cal datar-los a partir del segle IV d.C. L'àrea on han aparegut enterraments és molt àmplia, la qual cosa fa pensar que es tractava d'un cementiri molt extens que va estar en ús fins al moment final de la ciutat. El sector d'enterraments correspon a l'indret on avui s'aixeca la basílica de Santa Maria i les places i els carrers propers, és a dir, l'espai que ocuparia l'antic *forum* romà. S'han trobat enterraments al Fossar Xic, a la plaça de Santa Maria i en excavacions fetes als carrers de Sant Francesc d'Assís, de Santa Maria i Nou. Al Fossar Gran, davant de Santa Maria, van aparèixer diferents enterraments romans, la majoria de *tegulae* et *imbrices* i en cistes de pedra amb coberta de *tegulae* o lloses, d'època tardo-romana o paleocristiana. Entre les cobertes destaca una lauda sepulcral decorada amb un cris-mó imprès en relleu.

EVOLUCIÓ HISTÒRICA.

Cal considerar l'establiment de la ciutat d'*Iluro* com el darrer pas d'un llarg procés de romanització en aquest territori. La seva configuració com a ciutat cal datar-la de mitjan segle I a.C. Si bé urbanísticament podria considerar-se una ciutat *ex novo*, des del punt de vista de la funcionalitat, com a centre organitzador romà del territori no ho fou, ja que només substituï el paper que fins llavors havia realitzat l'*oppidum* ibèric de Burriac. En aquest sentit es produí un desplaçament en l'espai des d'*Iluro/Burriac*, situat en un lloc enlairat i d'accessibilitat difícil, a *Iluro*, situat en la zona de la plana litoral.

Tanmateix, la cronologia més antiga, documentada fins al moment al jaciment, cal situar-la cap al 75 a.C. (un farciment que amortitzava una fossa excavada en el pati de l'immoble núm. 13 del carrer de Sant Simó). En altres punts del jaciment s'han localitzat altres estrats amb una cronologia àmplia de 75-50 a.C., en cap cas relacionats amb estructures constructives i sovint constituint amortitzacions de fosses o de *doliae*. Aquests estrats, amb aquestes cronologies antigues, són de difícil interpretació, si bé cal apuntar la possibilitat d'existència d'un assentament anterior o preexistent a la ciutat romana. En aquest sentit la ciutat d'*Iluro* tampoc no seria una fundació *ex novo*.

L'arqueologia documenta que cap a mitjan segle I a.C. es produí la primera estructuració d'*Iluro*, incorporant tota una sèrie d'elements que caracteritzaven les ciutats romanes, muralles, ordenació ortogonal, carrers i clavegueram, illes de cases, elements públics, etc. Al llarg de la segona meitat del segle I a.C., es produí una etapa de creixement urbanístic, amb l'amortització d'algunes construccions anteriors, i la urbanització de diferents sectors de la ciutat no ocupats fins llavors. D'aquell moment data la construcció d'una sumptuosa *domus* on avui hi ha la plaça Gran de Mataró.

Durant el principat d'August, i com a conseqüència de l'inici d'una etapa econòmicament pròspera, la ciutat s'embellí i degué adquirir un cert aspecte monumental, si més no en alguns dels seus edificis. Així ho indiquen alguns elements arquitectònics i esculturals trobats en diferents excavacions de la ciutat, entre els quals destaca el conjunt del carrer d'en Pujol i de can Puig (cornises de marbre, pedestals, acròteres, antefixes, etc.), datables d'aquesta època i reutilitzats com a tapadores en una reparació que es realitzà cap a finals del segle III d.C. a la claveguera del *cardo maximus*.

Sembla ser que fou també en època d'August quan s'atorgà a la ciutat el règim jurídic de municipi, i quan es normalitzà el seu govern amb el primer *duumvir quinquenal* (primer batlle que realitzà un cens).

Durant la segona meitat del segle I d.C., algunes zones de la ciutat es remodelaren urbanísticament. Així s'ha pogut determinar, per exemple, a les excavacions de can Xammar, on es documentà l'amortització d'un espai de magatzem, al solar de can Puig, on també es documentaren les amortitzacions de diverses clavegueres domès-

tiques i la remodelació del pati d'una de les cases, situada a la plaça de l'Ajuntament, que tenien façana al *cardo maximus*, on s'ha constatat una certa activitat edilícia a començaments del segle II d.C.

A partir del segle II d.C. la ciutat sembla que inicià una nova etapa d'esplendor que perdurà fins a l'època dels emperadors de la dinastia Severa. Aquest fet ha estat constatat en part per l'epigrafia, ja que la major part dels pedestals honorífics i votius conservats del *forum* són d'època antonina. D'època severa fou la construcció de l'edifici amb mosaics de can Xammar, un dels vestigis més sumptuosos documentats a *Iluro*, que ha estat interpretat per alguns autors com a termes públiques i per altres com a restes d'una senyorial *domus*.

Tota aquesta activitat constructiva sembla ser que es va estroncar cap a mitjan segle III d.C. En aquells moments ja no funcionava la xarxa de clavegueres domèstiques, si bé encara s'utilitzaven algunes clavegueres de carrers. Aquesta aparent devallada constructiva de la ciutat, sovint s'ha interpretat com una certa decadència, associable al període de canvis generalitzats que va conèixer l'imperi al segle III d.C.

El segle IV d.C., representà per a *Iluro* un altre període important. Si bé la ciutat baix imperial possiblement ja no tenia cap cosa en comú amb l'alto-imperial, la riquesa i diversitat del

material trobat d'aquest moment denota una certa activitat ciutadana i un alt poder adquisitiu, conseqüència d'un intens comerç. Sobta, però, la minsa quantitat d'estructures conservades d'aquesta època, potser reflex de la progressiva concentració de la població al medi rural, a causa de la inestabilitat econòmica i social que provocaren els canvis abans esmentats. Una dada significativa és la transformació d'una part del *forum* en necròpolis, a l'entorn d'una probable basílica paleocristiana, aixecada damunt el temple pagà, actualment sota l'església de Santa Maria de Mataró.

L'arqueologia mostra que en un gran nombre d'espais de la ciutat es realitzaren terraplenats a mitjan segle V d.C. Aquest potent estrat amortitzava les poques estructures urbanes que s'havien conservat de l'etapa anterior. La cronologia més moderna documentada fins al moment, inicis del segle VI d.C., l'ha proporcionat uns materials trobats l'any 1994 en el farciment d'una fossa al solar de can Palauet.

La següent ocupació documentada arqueològicament cal situar-la en l'alta edat mitjana. Posteriorment, al segle XVI es va iniciar un període de reurbanització de la ciutat, que va suposar l'arranament de les estructures de l'antiga ciutat romana.

Joaquim García i Roselló

Restitució hipotètica de la trama urbanística d'Illuro (segons Cerdà, García, Martí, Pera, Pujol i Revilla. 1993).

BIBLIOGRAFIA.

- AAVV. *Can Xammar (Mataró. El Maresme). Campanyes d'excavació 1964-68 i 1970 a Laietània 5* (monografia). Museu Comarcal del Maresme-Mataró. Mataró, 1990.
- AAVV. *Can Xammar, Campanya de 1987 a Laietània 7*. Museu Comarcal del Maresme-Mataró; pg. 5 a 154. Mataró, 1992.
- CERDÀ, J.A., GARCÍA, J., MARTÍ, C., PERA, J., PUJOL, J., REVILLA, V. *Iluro, oppidum civium romanorum: estado de la cuestión*, comunicació presentada al XIVè Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica. Tarragona 1993. En premsa.
- CLARIANA, J.F. *Troballes romanes al solar de la Caixa d'Estalvis Laietana, al carrer d'en Palau (Mataró), a Memòries SAMM núm. 11*, p. 12. Mataró, 1979.
- CLARIANA, J.F. *Notes sobre l'estructura urbana d'Iluro a Faventia, 6/1*; pg. 89 a 111. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, 1984.
- CLARIANA, J.F. *Apunts sobre la Iluro romana a X Sessió d'Estudis Mataronins*; pg. 47 a 74. Museu Arxiu de Santa Maria. Mataró, 1994.
- GARCÍA, J. i ZAMORA, M.D. *La vall de Cabrera de Mar. Un model d'ocupació del territori a la Laietània Ibèrica a Laietània*, 8. Actes del seminari *El poblament ibèric a Catalunya*, pg. 147-179. Mataró, 1993.
- GARCÍA, J., ARXÉ, J., BACARIA, A., BANÚS, J., CERDÀ, J.A. i PERA, J. *Intervencions a Iluro (1982-1989), Mataró a Anuari d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya. Època romana-antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989*; pg. 147 a 153. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1993.
- GUITART, J. *Un programa de fundacions urbanes a la Hispània Citerior de principis del segle I a.C. a Pre-actes del XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica*. Volum I, pg. 93 a 99. Tarragona, 1993.
- GUSI, F. *La topografia urbanística d'Iluro a Miscel·lànies Arqueològiques de Mataró i el Maresme*, 1; pg. 35 a 39. Museu de Mataró. Mataró, 1976.
- OLESTI, O. *La romanització del Maresme: un nou model d'interpretació a L'Avenç*, núm. 172; pg. 8 a 15. Barcelona, 1993.
- PREVOSTI, M. *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro*. Premi Iluro 1980. Mataró, 1981.
- PUJOL, J. *Assaig d'interpretació de l'època ibèrica al Maresme a Laietània 6*, pg. 19-33. Mataró, 1991.
- PUJOL, J., GARCÍA, J. *El poblament ibèric dispers al Maresme Central: L'exemple de Can Bada (Mataró), i el procés de romanització des de l'inici de la colonització agrícola fins al naixement d'Iluro a Laietània 9*. Mataró, 1994.
- RIBAS, M. *Els orígens de Mataró*. Premi Iluro 1963. Mataró, 1988.
- RIBAS, M. *Notícia sobre la muralla d'Iluro a Laietània 1*, pg. 187 a 189. Mataró, 1981.
- SAMM. *Carta dels vestigis arqueològics del terme municipal de Mataró*. Museu Municipal de Mataró. Mataró, 1977.
- ZAMORA, D., GUITART, J., GARCÍA, J. *Fortificacions a la Laietània litoral: Burriac (Cabrera de Mar) i el Turó d'en Boscà (Badalona), cap a un model interpretatiu de l'evolució del poblament ibèric laietà a Fortificacions. La problemàtica de l'Ibèric Ple (segles IV-III a.C.)*. Simposi Internacional d'Arqueologia Ibèrica, pg. 337 a 353. Manresa, 1991.